

УДК 342.7:316.4

РАДЗІЄВСЬКА О.Г., старший науковий співробітник
НДІ інформатики і права НАПрН України

ІНФОРМАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ТА ЦИФРОВА НЕРІВНІСТЬ: УБЕЗПЕЧЕННЯ ДИТИНИ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню і вирішенню проблем інформаційної безпеки і способів убезпечення дитини від негативних інформаційних впливів. Надано пропозиції щодо удосконалення інформаційної грамотності та подолання цифрової нерівності в Україні.*

***Ключові слова:** інформаційна грамотність, цифрова нерівність, інформаційна безпека, дитина.*

***Аннотация.** Статья посвящена исследованию и решению проблем информационной безопасности и способов защиты ребенка от негативных информационных воздействий. Даны предложения по совершенствованию информационной грамотности и преодоления цифрового неравенства в Украине.*

***Ключевые слова:** информационная грамотность, цифровое неравенство, информационная безопасность, ребенок.*

***Summary.** This article is devoted to researching and solving information security problems and ways to safeguard the child from the negative impacts of information. The proposals are given for the improvement of information literacy and bridging the digital divide in Ukraine.*

***Keywords:** information literacy, digital divide, information security, child.*

Постановка проблеми. Вимоги до інтелектуального розвитку індивідуумів в інформаційному суспільстві збільшуються, як збільшується і потреба у безпеці свідомості людини від різних видів інформаційних впливів. Безперешкодний і широкий доступ до інформації та знань є вкрай необхідною умовою життєдіяльності будь-якої людини, але ризики негативного впливу інформації надто великі у суспільстві, де “постістина” превалює над реальними фактами, а сприйняття добра і зла залежить від маніпулятивних модних трендів. Найбільш важливим суб’єктом у цьому аспекті виступають діти, на яких суспільством покладено функції здобування знань та акумулювання досвіду. Від того, наскільки якісно та ефективно пройде процес пізнання у дітей та їх подальша адаптація вимогам сьогодення, буде залежати їх особисте зростання, а також благополуччя держави та національна безпека, найважливішою складовою якої є інформаційна безпека.

Право на доступ до інформації є конституційним правом громадянина України, гарантується положенням статей 32 і 34 Конституції України [1] і регулюється законами України “Про інформацію” [2], “Про звернення громадян” [3], “Про доступ до публічної інформації” [4], “Про захист персональних даних” [5] та іншими нормативно-правовими актами. Згідно із Законом України “Про інформацію” [2] кожен має право на вільне одержання, використання, поширення, зберігання та захист інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів.

На початку 2007 року в Україні був прийнятий закон, який вперше визначив стратегічні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, що передбачав, зокрема, “створення умов для забезпечення комп’ютерної та інформаційної грамотності

усіх верств населення” та “надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) під час навчання, виховання та професійної підготовки” [6]. В силу різних обставин, держава не змогла реалізувати його у повному обсязі у визначений час. Інформаційна грамотність населення в Україні все ще залишається вкрай низькою. Поряд із недостатньою інформаційною та комп’ютерною обізнаністю існує проблема нерівномірного доступу до інформації, знань та технологій різних соціальних груп. Так звана цифрова нерівність поряд із низьким рівнем інформаційної грамотності, особливо серед дітей, може призвести до втрати конкурентоспроможності держави в новому глобалізованому інформаційному світі та створить загрозу інформаційній безпеці громадян.

Аналіз досліджень. Проблемами інформаційної грамотності та цифрової нерівності в контексті доступу людини до інформації і знань, інформаційної безпеки та захисту персональних даних займалися такі видатні українські та зарубіжні вчені як І. Арістова, О. Баранов, К. Беляков, В. Брижко, О. Дубас, М. Згуровський Р. Калюжний, О. Копан, І. Лук’янець, О. Марценюк, О. Олійник, В. Остроухов, В. Пилипчук, В. Петрик, С. Поленина, П. Прибутько, Н. Савінова, В. Фурашев, М. Швець та інші.

Проте предметна область, яка визначена у постановці завдання цієї роботи, потребує подальшого детального дослідження, що визначає її актуальність. Адже саме сьогодні формується інтелектуальний потенціал нашої нації, який безпосередньо впливатиме на забезпечення національної безпеки держави Україна у майбутньому. В умовах поширення активного застосування новітніх технологій типу Інтернет речей і “хмарних” технологій дедалі більшого значення набувають потреби якісної освіти, щоб якомога більше молоді здобувало потрібні навички щодо нового віртуального середовища, про що йде мова, зокрема в [7].

Метою статті є аналіз та визначення інформаційних викликів та загроз, що супроводжують трансформаційні процеси в нашій державі в контексті нерівномірності доступу дитини до інформації та знань.

Виклад основного матеріалу. Головною умовою добробуту кожної людини і держави в сучасному світі є знання, здобуті нею у безперешкодному доступі до інформації, обмін якою є необмеженим у просторі і часі. Інформація є першоджерелом та первинним ресурсом інформаційного суспільства. Проте сама по собі інформація, її кількість та широкий доступ до неї – це лише частина успішності сучасного індивідуума. Невід’ємною умовою для гармонійного та комплексного розвитку людини в сучасному суспільстві, її духовного та розумового збагачення є вміння якісно та швидко опрацювати здобуту інформацію, трансформувати її у нові знання та використовувати ці знання для систематизації та оброблення нових даних, а також впровадження накопичених знань у практичне застосування. Саме тому, на наш погляд, Д. Белл використовує поняття “знання” та “суспільство знань” а не “інформаційне суспільство” для характеристики сучасного суспільства, а нові здобутки постіндустріального суспільства пов’язує з переосмисленням інформації та інноваційним впровадженням наново здобутих людством знань у практику [8]. За визначенням І. Кресіна та А. Колодюк знання – це “відтворення у свідомості людини характеристик речей, предметів, явищ дійсності, що переосмислені в категоріях людського досвіду”, а їх застосування підпорядковується певним правилам в залежності від ситуації, засобів та мети [9, с. 11]. Аналізуючи інформаційне суспільство далі вчені дійшли висновку, що за безперечної доступу всіх бажаючих до інформації та знань (крім випадків необхідного законодавчого обмеження)

вирішальним у новому суспільстві є здатність мислити та вміння використовувати інформацію [9, с. 8]. Зважаючи на динамічність розвитку сучасного суспільства, життя кожного індивідуума дедалі залежить від доступу до інформації та вміння пристосуватися до нових умов існування [10]. Тому для створення конкурентного національного людського капіталу та виховання високорозвинутого та високодуховного індивідуума державна політика в інформаційній сфері щодо своїх громадян повинна базуватися на таких основних принципах:

- максимального доступу до інформації, знань та надбань міжнародної спільноти;
- відсутності цифрової нерівності;
- можливості освоєння основних навичок та вмінь для роботи з інформацією та інформаційними ресурсами шляхом впровадження навчальних та освітніх програм;
- високого рівня інформаційної грамотності;
- високого рівня правосвідомості та відповідальної поведінки усіх суб'єктів інформаційної сфери;
- захищеності від негативного впливу інформації на свідомість та підсвідомість людини;
- уміння громадян створювати власний безпечний інформаційний простір.

Протягом усього життя людина накопичує інформацію. Починаючи від генетичної інформації, переданої від батьків, до поповнення її запасів у зрілому віці. Будь-який процес становлення особистості включає в себе надбання і засвоєння знань, накопичених людством в процесі еволюційного розвитку, здобуття навичок їх практичного застосування для власного і суспільного зростання та засвоєння основних принципів й механізмів суспільних взаємовідносин. Найважливішою ланкою у накопиченні знань з точки зору соціалізації людини є період її навчання в школі. Цей етап вважається надзвичайно важливим у формуванні особистості дитини та є найбільш насиченим в інформаційному плані. Адже саме в цей час основними функціональними обов'язками індивідуума, які на нього покладені суспільством, є накопичення та засвоєння знань. З іншого боку, для цього етапу дорослішання характерне активне залучення навчальних та освітніх інститутів держави на відміну від попереднього, де основну інформаційно-навчальну функцію було покладено на інститут батьківства.

Через швидкі темпи розвитку технологій освітянська сфера, яка звикла апелювати до досвіду та статистичних даних попередніх періодів, не встигає впроваджувати новинки у навчальний процес. Не встигає також із напрацюваннями нових методичних основ, хоча розуміння того, що система освіти потребує нового бачення, існує вже давно. Освітня система України дуже консервативна, а за відсутності достатнього фінансування, ще й досить неповоротка у впровадженні нових технологій в навчальний процес.

Сьогодні діти зростають в таких умовах, коли навчально-виховна система не охоплює тієї кількості інформації, яку вони отримують з оточуючого світу, є застарілою, малоадаптивною та ніби відірваною від повсякденного життя суспільства. Методи навчання, хоча і вкрай повільно, та все ж модернізуються. Впровадження нових технологій в учбовий та освітянський процес відбувається разом із дорослішанням й особистісним становленням дитини. Тому не існує чіткого розуміння правильності чи хибності цих кроків, немає результативних практичних напрацювань у цьому питанні. Загроза негативного інформаційного впливу на дітей сьогодні є вкрай актуальною і має тенденції до зростання. Це стосується не лише правильності впровадження нових технологій в учбовий процес, але й широкого залучення дитини до інформаційної сфери у позаучбовому повсякденному житті. Хоча діти значно швидше адаптуються до

сучасних умов, добре розуміються на сучасних технологіях, швидко навчаються та є успішнішими в освоєнні усього нового, проте є ряд аспектів, які викликають занепокоєння у фахівців з інформаційної безпеки дитини.

У 2007 році у Законі України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” було визнано, що надто повільне впровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних ІКТ заважає досягнути достатнього рівня інформаційної грамотності населення і є однією із причин, які заважають рухатись країні вперед у розбудові інформаційного суспільства. На жаль, слід констатувати, що ситуація мало змінилася з часу прийняття цього закону, хоча однією із стратегічних цілей держави було саме “забезпечення комп’ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості” та “захист інформаційних прав громадян” [6].

Сьогодні спостерігається хаотичність та ситуативність модернізації системи освіти.

Якщо школи у містах, зокрема гімназії, ліцеї, можуть похвалитись не лише забезпеченням комп’ютерами усіх учнів, але й створенням власних мереж, навчальних та методичних баз даних, електронних щоденників, системи електронного відвідування, тощо, то у сільській школі – заледве є декілька комп’ютерів, а про підключення їх до мережі Інтернет мова взагалі не йде. За даними матеріалів аналітичної доповіді Д. Дубова та М. Ожевана “Ширококутний доступ до мережі Інтернет, як важлива передумова розвитку України” станом на 2013 р. в українських містах із населенням понад 10 тис. чоловік, лише 5 – 7 % мешканців мали доступ до мережі Інтернет через оптоволоконний кабель, а в сільській місцевості така ситуація була ще гіршою [11]. Тоді як у Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020”, схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, в контексті розбудови “інформаційного суспільства та медіа” в Україні (п. 4 с. 3) передбачається, що “частка проникнення ширококутного Інтернету за даними Світового банку складатиме 25 абонентів на 100 осіб” (п. 18 с. 4) [12].

Ще одним підтвердженням цифрової нерівності в Україні є дослідження компанії Gemius. За даними цього дослідження аудиторія українського Інтернету за 2014 рік зросла на 12 %. Зокрема, найбільший приріст користувачів Інтернету спостерігається у містах з населенням більше 500 тис. – 35,7 %, у містах з населенням 101 - 500 тис. – 24,2 %, менше 100 тис. – 21,1 %, і найменше збільшення кількості інтернет-користувачів у селах – 19,1 %. Тенденції до регіонізації росту інтернет-аудиторії: чим більше місто, тим інтенсивніше розвиваються у ньому технології – зберігаються й надалі [13]. Залученість користувачів до мережі Інтернет за регіонами України та віковими характеристиками представлена далі у Таблиці.

Дані дослідження отримані компанією Factum Group Ukraine на замовлення Інтернет Асоціації України (N=2097, вся Україна до 2014 року, без АР Крим після 2014 року, вік 15+) [14].

Аналізуючи представлені дослідження, можна стверджувати, що сьогодні ситуація з забезпечення доступу до інформації і знань, представлених у всесвітній мережі, дещо покращилась, проте – не значно. Якщо ще рік назад користувачів Інтернету у селах було 36 % то за рік їх приріст склав 11 %, тоді як у містах понад 100 тис. – лише 2 %. Регіональні тенденції охоплення споживачів Інтернетом зберігається. Що вказує на те, що можливість повноцінного доступу до світового надбання інформації і знань в Україні диференційована за територіальними особливостями її мешканців. Традиційно найбільш активними користувачами мережі

є наймолодші серед опитаних, тобто люди до тридцяти років. Їх охопленість наближається до 100 %. Якщо говорити про підлітків, то вони є найактивнішими у віковій групі до 30 років. Тобто найбільш охопленою категорією користувачів Інтернету є молодь великих міст.

Таблиця

Динаміка залученості населення до мережі Інтернет
(кількість користувачів, що користуються Інтернетом 1 раз на місяць і частіше).

	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік
За регіонами, % :						
село	18	21	36	36	36	47
місто до 100 тис.	34	39	51	56	61	55
місто більше 100 тис.	55	56	65	65	67	69
За віком, % :						
15-29 років	70	74	85	86	91	92
30-44 років	45	56	68	74	79	86
45-54 років	24	32	41	51	61	65
55+ років	5	7	42	36	42	47

Проводячи аналіз та співставлення даних дослідження, можемо зробити висновок, що в Україні склалася ситуація, коли її мешканці, громадяни з рівними конституційними правами мають різні можливості для доступу до інформації та знань в залежності від місця проживання.

Іншим фактором нерівності у доступі до інформації і знань є соціальна нерівність громадян України. Розрив між доходами найбагатших та найбідніших українців залишається великим, а кількість родин з мінімальним рівнем достатку є все ще значною. Таким чином, виникає нерівномірність у доступі до інформації і знань дітей різних соціальних груп та різних регіонів України. Така ситуація значно поглиблює “інформаційну нерівність” між окремими регіонами та верствами населення. За такої цифрової нерівності діти окремих категорій зазнають дискримінації в інформаційній сфері, що суперечить нормам міжнародного та національного права. Саме соціальна нерівність, на думку О. Баранова, породжує цифрову нерівність. Серед основних чинників, що впливають на доступ до інформації та знань, є, насамперед, економічне становище, освітній рівень, вік, місце проживання [15].

Ще одним аспектом цифрової дискримінації дітей з різних регіонів та соціальних груп є їх рівень навичок та вмінь для роботи з інформацією. Це пов'язано з низьким фаховим рівнем викладачів у звичайних школах в порівнянні з рівнем викладання в спеціалізованих навчальних закладах. У невеликих школах є практика заміщення викладачів окремих предметів непрофільними викладачами за суміщенням. Наприклад, викладача інформатики, як правило, у таких школах взагалі немає, а предмет викладається іншим педагогом, що не має достатніх знань та навичок. Такий підхід докорінно нівелює прагнення держави у русі до інформаційного суспільства. У результаті діти не отримують достатніх знань, умінь знаходити, виокремлювати і використовувати необхідну інформацію для власних потреб, не мають навичок у сфері

роботи з сучасними інформаційними ресурсами і технологіями, не вміють убезпечувати власний інформаційний простір. А відтак, такі діти не зможуть досягти такого ж інтелектуального рівня як їх однолітки-гімназисти (чи ліцеїсти), тобто зазнають соціальної дискримінації та залишаються беззахисними перед загрозами інформаційного простору.

Така нерівність не лише створює дискримінацію окремих категорій громадян за можливістю доступу до інформації і знань, а й становить загрозу нерівності щодо рівня інтелектуального розвитку між дітьми великих міст та сіл, учнів звичайних та спеціалізованих освітніх закладів. Не маючи повноцінного доступу до інформації, знань, технологій та вмінь працювати з ними сільські діти, чи учні звичайних шкіл не зможуть досягти такого ж високого інтелектуального рівня, як їх однолітки з великих міст, чи ліцеїв (гімназій), не вмітимуть повноцінно використовувати сучасні ІКТ, адаптуватися до вимог нового суспільства, що засноване на широкому впровадженні інформаційних та інноваційних технологій, та стати повноцінними його членами. Такі категорії дітей слід було б віднести до групи ризику з підвищеним рівнем інформаційної віктимності.

Інформаційна нерівність, накладаючись на соціальну нерівність, призводитиме до віктимізації суспільства та підвищення індивідуальної та групової віктимності у дітей окремих груп, і не лише в інформаційній сфері.

Зважаючи на те, що за даними статистики кількість сільських мешканців складає третину від загальної кількості мешканців Україні, а приріст населення у сільській місцевості більший за приріст у містах (12,6 осіб на 1000 осіб проти 10,9 у міських поселеннях) [16] та враховуючи трудову міграцію молоді з України у країни Європи та США – можемо стикнутися з проблемою зниженням загального інтелектуального рівня в державі та її конкурентоспроможності, що у подальшому призведе до сповільнення розвитку інформаційного суспільства в Україні загалом. Такі виклики можуть становити загрозу національній безпеці України у майбутньому.

Рівність прав дітей в Україні незалежно від їх походження гарантовано ст. 52 Конституції України [1]. Також, за Конституцією України держава гарантує дітям право на безкоштовну освіту (ст. 53) та можливість “вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово, або в інший спосіб – на свій вибір” (ч. 2 ст. 34).

На міжнародному правовому рівні проблема рівності можливостей дітей зачіпалася ще у 1959 р. У ст. 7 Декларації прав дитини зазначено, що дитина має право на безкоштовну освіту, яка сприяла б її загальному культурному розвитку і завдяки якій вона могла б, *на основі рівності можливостей*, розвивати свої здібності та особисті судження, відчуття моральної та соціальної відповідальності [17]. Ці принципи були розширені та доповнені у Конвенції про права дитини (далі – Конвенція) [18], яка була ратифікована Україною у 1991 році. Зокрема, у ст. 28 Конвенції визнається право дитини на освіту і *на підставі рівних можливостей* серед іншого держави-учасниці “забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей” (пп. d п. 1 ст. 28) і створюють можливості для “полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання” (п. 3 ст. 28). Стаття 13 Конвенції, перекликаючись із ст. 34 Конституції України, дає право дитині “вільно висловлювати свої думки ...шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини”, а ст. 17 покладає на державу-учасницю функції по

забезпеченню доступу дитини “до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до таких інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини”. І нарешті, ст. 2 Конвенції зобов’язує держав-учасниць вживати “всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації”.

Сьогодні в Україні планується проведення адміністративно-територіальної реформи, яка передбачає передання частини повноважень та коштів на місця. Зокрема, за новими нормами заклади загальної середньої освіти передаються до компетенції місцевих органів влади, а їх фінансування здійснюватиметься не з державного, а з місцевих бюджетів. Оскільки наповнення місцевого бюджету залежить від специфіки регіону, то й відповідно фінансування навчальних закладів різних регіонів буде різним. У більш багатому регіону фінансування закладів освіти буде більшим, ніж у бідному, депресивному регіоні. Виникає загроза того, що освітні заклади деяких регіонів України будуть фінансуватись не в повному обсязі, а відтак, не зможуть повноцінно розвиватись, впроваджувати нові технології в освітянський процес та надавати високий рівень знань дітям. Зважаючи на уже існуючі проблеми матеріально-технічного та кадрового забезпечення шкіл окремих регіонів, держава Україна найближчим часом може стикнутися з серйозним викликом її інформаційній безпеці та інформаційній безпеці її громадян. Тому уже сьогодні необхідно передбачити компенсаційні механізми для забезпечення рівності доступу дітей різних регіонів до інформації та знань, можливості отримання високого рівня освіти в незалежності від регіону проживання. Оскільки освіта належить до сфери інтересів держави та є об’єктом її національної безпеки, то координація діяльності в ній має теж здійснюватися на державному рівні. Зважаючи на серйозність змін у державі найближчим часом, виникає необхідність врахування ряду ключових моментів щодо освіти у перехідних положеннях нового закону “Про адміністративно-територіальний устрій України” у розділі “Освіта”. Необхідно передбачити єдиний освітній стандарт високого рівня, обов’язковий до виконання усіма без винятку закладами освіти, незалежно від форми підпорядкування та власності. Також необхідний єдиний державний орган контролю за дотриманням цих норм. Для вирівнювання можливостей у наданні освітніх послуг навчальними закладами різних регіонів необхідно розробити систему цільових грантів, що дозволила б підтримувати школи бідних регіонів.

Очевидно, що навчання у школі – це той період життя дитини, на який державі потрібно звернути особливу увагу, бо саме у цей період особа не тільки накопичує інформацію, але й отримує основні навички роботи з нею, вміння її знаходити, аналізувати, обробляти, накопичувати та трансформувати у необхідні знання і навички. Тому перед науковою та освітньою спільнотою сьогодні стоїть дуже важливе питання належного рівня підготовки підростаючого покоління, щоб воно стало конкурентоспроможним у новому, видозміненому світі. Вміння виокремити з надзвичайно великої кількості інформації необхідну, трансформувати її у знання та у подальшому вдало її використати стає необхідною умовою для благополучного існування у майбутньому. Інтелектуальний потенціал людини сьогодні є найважливішим. Вважається, що для збільшення промислового потенціалу держави у два рази необхідно збільшити інтелектуальний потенціал в чотири [19, с. 73; 20, с. 17]. З іншого боку, інформаційна безпека як суспільства, так і кожного громадянина, а також їх вміння протистояти негативним інформаційним впливам на

свою свідомість та підсвідомість залежить від рівня інтелектуальності, спеціальної теоретичної й практичної підготовки; критичного мислення, морального та духовного вдосконалення; гармонійного розвитку особистості в суспільстві [21, с. 122; 22, с. 122; 23, с. 70-82]. Тому проблема інформаційної грамотності тісно пов'язана з питаннями інформаційної безпеки особи у новому суспільстві та є на сьогодні надзвичайно актуальною. Нехтування інформаційною безпекою у суспільстві сьогодні не дозволить сформуванню здорового та прогресивного суспільства завтра. Адже лише повноцінний доступ до достовірної інформації та знань, відсутність маніпулювання свідомістю дитини, закладання вірних месиджів, направлених на формування національних та загальнолюдських цінностей, формування правосвідомості дасть можливість виростити гармонійну особистість, здатну до самореалізації та самовдосконалення. Саме така особистість здатна рухати економіку країни уперед.

Зволікання держави у питаннях підвищення інтелектуального потенціалу та формування у суспільстві сталого людського потенціалу, націленого на прогрес та розвиток, при достатньому рівні забезпечення її в інформаційному просторі може призвести до втрати конкурентоспроможності держави, що не дозволить їй повноцінно розвиватись та забезпечувати достойний рівень життя її громадян.

Збільшення обсягу інформації та кількості комунікативних зв'язків, формування медіасвідомості (кліповості сприйняття) у дитини спонукає до фрагментарності у сприйнятті світу, кризи самоідентифікації особистості, соціальних груп, втрати або трансформації сталих міжлюдських, міжнаціональних, міждержавних та інших суспільних зв'язків. На цьому акцентують увагу у своїх роботах такі вчені як М. Згуровський, І. Жилияєв, О. Копан, О. Марценюк, С. Полєніна М. Родіонов, М. Швець [20, с. 17; 24, с. 19] і вбачають небезпеку подальшого розвитку інформаційного суспільства у наростанні різних форм нерівності між людьми як на глобальному, так і на національному рівнях. Єдиним виходом вважається напрацювання єдиних норм та правил поведінки у глобальному масштабі [20, с. 17; 25, с. 17; 19, с. 63-65].

Отже, інформаційна грамотність та інтелектуальний потенціал особи є необхідною умовою індивідуального та суспільного розвитку, зростання конкурентоспроможності держави, водночас, будучи невід'ємною складовою індивідуальної та національної безпеки в інформаційній сфері.

Інформаційна безпека особи і суспільства є іншою стороною медалі і також залежить від інформаційної грамотності та доступу громадян до інформації і знань. Як стверджують фахівці рівень інформаційної безпеки особи залежить від рівня обізнаності індивідуума з реальними та потенційними загрозами в інформаційному суспільстві та його інтелектуальним рівнем [22, с. 122].

Із трьох структурних елементів інформаційної безпеки особи, виділених О. Олійником [26, с. 133], загрози у сфері основних прав і свобод людини, до яких і віднесений безперешкодний та повний доступ до інформації і знань, є першим та основним пунктом поряд із загрозами інформаційно-психологічній безпеці особи і суспільства (2) та загрозами “з використанням інформаційно-технічних засобів” (3). Такої думки притримується і О. Баранов, виділяючи у пункт перший складових інформаційної безпеки особи “...неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується” [27, с. 30-34].

Не можливо не погодитись із твердженнями українських науковців, що будь-яка особа має сприйматись як індивідуальність, а на її дії можна впливати тільки шляхами

заохочення, переконання, особистої зацікавленості, а не засобами наказів чи примусу тоталітарної волі держави або колективу [20, с. 33] Це є вкрай актуальним в інформаційній сфері, де будь-яка заборона чи обмеження призводять до шаленого супротиву, перекоцхування ситуації та маніпулювання зі свідомістю населення. Тому принцип індивідуального переконання методом зацікавленості, а не примусу повинен лягти в основу нової концепції системи освіти та методики навчання.

Висновки.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати:

- система освіти в Україні не відповідає сучасним потребам суспільства, не створює задовільні умови для вільного доступу дітей до інформації та знань, не забезпечує достатнього рівня їх обізнаності та породжує інформаційну нерівність серед дітей різних соціальних груп та за територіальними ознаками. Інформаційна нерівність у доступі до інформації та знань, необхідних для навчання та повноцінного розвитку дитини, є неприпустимою, призводить до дискримінації та суперечить нормам національного та міжнародного права;

- одним з головних завдань держави у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, а особливо дитини, є забезпечення належного інтелектуального рівня, обізнаності населення щодо інформаційних загроз та переконання у необхідності дотримання ними правил безпечної поведінки в інформаційному просторі. Прогресуючий сьогодні нігілізм в інформаційному просторі повинен поступитися під натиском правоосвіти і сформувати правосвідому особистість з високим рівнем медіа- та Інтернет-грамотності та суспільної відповідальності. Забезпечення інтелектуального зростання та обізнаності у державі покладено на інститути соціалізації, зокрема на навчальні заклади. Проте сучасне суспільство є перехідним суспільством. Йому притаманні системні зміни, у тому числі, й трансформаційні процеси у навчальній та виховній сферах;

- з метою створення умов для реалізації прав дитини в інформаційній сфері, гарантованих національним законодавством та міжнародним правом, зокрема, ст. ст. 34, 52, 53 Конституції України, принципом 7 Декларації прав дитини, ст. 2, пп. d п. 1, п. 3 ст. 28 та ст. 17 Конвенції про права дитини, подолання цифрової нерівності серед дітей, а також враховуючи сучасний рівень викликів і загроз їх інформаційній безпеці необхідно консолідувати зусилля держави, приватного сектору та громадянського суспільства у таких основних напрямках:

- забезпечення потенційної можливості універсального доступу дітей до інформації та сучасних навчальних ресурсів шляхом розвитку інформаційної інфраструктури та створення навчально-освітніх центрів при школах, бібліотеках, будинках дітей та юнацтва;

- забезпечення можливості здобуття необхідних знань, вмінь та навичок використання новітніх інформаційно-комунікативних технологій для одержання інформації та знань;

- забезпечення можливості отримання необхідних знань щодо існуючих чи потенційних загроз, інформаційної безпеки та вмінь убезпечувати власний інформаційний простір;

- проводити процес соціалізації дитини з врахуванням нових чинників впливу на формування особистості та її комунікативних навичок.

На підставі вищевикладеного, уявляється за доцільне розглянути питання щодо: розроблення Державної цільової освітньої програми “Освіта майбутнього” на період до 2020 року, у якій передбачити:

- створення рівних можливостей у доступі до інформації і знань для усіх дітей, незалежно від місця проживання і соціального статусу;
- підвищення рівня правосвідомості, правової та інформаційної культури у дітей шляхом імплементації у навчальний курс “Правознавство” основ інформаційного права та правових механізмів регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері;
- впровадження у навчальний процес дисципліни “Інформаційна безпека”, як окремого предмета, або його викладання у складі дисципліни “Основи життєдіяльності”;
- удосконалення методик викладання курсу “Інформатика” у шкільній програмі для підвищення комп’ютерної та інформаційної грамотності дітей з урахуванням сучасних викликів і загроз в інформаційній сфері;
- облаштування бібліотек безпечним ширококутовим з’єднанням із мережею Інтернет з метою розширення можливостей доступу дітей до національних духовних, культурних та історичних цінностей, досягнень світової культури і науки відповідно до статті 20 Закону України “Про охорону дитинства” [27];
- створення у комп’ютерних класах навчальних закладів достатньої кількості робочих місць, обладнаних сучасною технікою і програмним забезпеченням із безпечним ширококутовим доступом до мережі Інтернет, для оволодіння новими технологіями і здобуття навичок їх практичного використання у процесі пізнання й накопичення знань;
- проведення заходів національного і патріотичного виховання молоді в контексті протидії маніпулятивним інформаційно-психологічним впливам на дітей.

Також вважаємо за доцільне, під час проведення в Україні адміністративно-територіальної реформи, коли повноваження та кошти будуть передані на місця, передбачити систему цільових грантів для навчальних закладів депресивних регіонів, задля недопущення збільшення розриву у доступі до інформації між дітьми великих міст і маленьких селищ та сповільнення чи згортання програм модернізації системи освіти. Щоб не допустити в Україні поглиблення інформаційної нерівності, слід разом із запровадженням адміністративно-територіальної реформи чітко прописати єдині стандарти освіти по всій території країни та створити систему органів, що будуть її забезпечувати та контролювати. Оскільки освіта належить до пріоритетних напрямів розвитку держави та до сфери державних інтересів, у тому числі й національної безпеки, необхідно забезпечити достатній рівень фінансування усіх навчальних закладів незалежно від можливостей місцевого бюджету. Це дозволить позбутися інформаційної нерівності, дискримінації дітей різних соціальних груп та забезпечити високий інтелектуальний рівень підростаючого покоління, що стане запорукою процвітання нашої держави у майбутньому.

Використана література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>
2. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-ХІІ ВР. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
3. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.96 р. № 393/96-ВР. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>
4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.11 р. № 2939-VI. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
5. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.10 р. № 2297-VI. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

6. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
7. Програма Internet of Things у Львівській політехніці чекає абітурієнтів. – Режим доступу : <http://itcluster.lviv.ua/programa-internet-things-u-l-vivs-kij-politehnitsi-chekaye-abituriyentiv>
8. Bell D. The Third Technological Revolution and Its Possible Socio-Economic Consequences // Dissent. Vol. XXXVI. No 2. Spring 1989. – P. 167.
9. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні ; за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа. – К. : ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2006. – 384 с. – С. 11.
10. Дубас О. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті : політологічний аналіз : дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02. – К., 2004. – С. 74-75.
11. Дубов Д.В. Широкозмуговий доступ до мережі Інтернет як важлива передумова розвитку України : аналіт. доп. / Д.В. Дубов, М.А. Ожеван. – К. : НІСД, 2013. – С. 58.
12. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” : Указ Президента України від 12.01.15 р. № 5/2015. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
13. Аудиторія українського Інтернету сповільнила свій ріст – за рік зросла лише на 12 % ; (за 19 серпня 2014 р.). – Режим доступу : <http://watcher.com.ua/2014/08/19/audytoriya-ukrayin-skohto-internetu-spovilnyla-sviy-rist-za-rik-zrosla-lyshe-na-12>
14. Мінченко О. Проникнення Інтернету в Україні вперше перевищило 60 % / “Watcher” ; (за 28 березня 2016 р.) – Режим доступу : <http://watcher.com.ua/2016/03/28/pronyknennya-internetu-v-ukrayini-vpershe-perevyschylo-60>. – Назва з титул. екрана. – (Дата звернення : 02.05.2016).
15. Баранов А.А. Преодоление цифрового неравенства – путь к построению информационного общества в Украине : зб. аналіт. доповід. “Свобода інформації, прозорість, електронне врядування: погляд громадянського суспільства” ; за ред. А.В. Пазюка. – К. : МГО “Прайвесі Юкрейн”, 2004. – 206 с. – С. 73-90.
16. Населення України. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8#cite_note-ukrstat1-8. – Назва з титул. екрана. – (Дата звернення : 12.03.2016).
17. Международная защита прав и свобод человека. Права человека : сборник международных договоров. – М. : Юридическая литература, 1990. – С. 139-141.
18. Конвенція про права дитини : Міжнародний документ ООН від 20.11.1989 року. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
19. Поленина С.В. Правовая система в условия глобализации и региональной интеграции : теория и практика ; отв. ред. С. В. Поленина. – М. : Формула права, 2006. – 558 с.
20. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України : реалізація права на інформацію : монографія / [Р.А. Калюжний, О.В. Копан, О.Г. Марценюк]. – К. : “МП Леся”, 2013. – 236 с.
21. Петрик В.М. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи // Юридичний журнал. – 2009. – № 5. – С. 122-134.
22. Прибутько П.С. Інформаційні впливи : роль у суспільстві та сучасних воєнних конфліктах / П.С. Прибутько, І.Б. Лук’янець. – К. : ПАЛІВОДА А.В., 2007. – 252 с.
23. Брижко В. е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право : монографія / В. Брижко, М. Швець; за ред. М. Швеця. – К. : ТОВ “ПанТот”, 2007. – 218 с.
24. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права / [М.Я. Швець, Р.А. Калюжний та ін.] ; за заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – Ужгород : ІВА, 2003. – 240 с.
25. Згуровський М.З. Розвиток інформаційного суспільства в Україні : правове регулювання в сфері інформаційних відносин / М.З. Згуровський, М.К. Родіонов, І.Б. Жилиєв. – К. : НТТУ “КПІ”, 2006. – 542 с.

26. Олійник О.В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні // Право і суспільство. – 2012. – № 3. – С. 132-137.

27. Баранов О.А. Базові принципи інформаційного права – забезпечення інформаційної безпеки : матеріали наук.-практ. конф. [“Запобігання новим викликам і загрозам інформаційній безпеці України : правові аспекти”], (Київ, 6 жовтн. 2016 р.) ; упоряд. В.М. Фурашев. – К. : НТУУ “КПІ ім. Ігоря Сікорського”, Вид-во “Політехніка”, 2016. – 204 с.

28. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.01 р. № 2402-III. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

~~~~~ * * * ~~~~~